

แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
ของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
Guidelines in Sustainable Lodging Maintenance and Environmental Conservation
of Wat Phalad, Suthep Subdistrict, Mueang District, Chiang Mai Province

พระแปง แสงมณี (ทிரปญโญ)^{1*} ปรมินทร์ นาระทะ²
รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย³ ผานิตย์ นาขยัน⁴
Phra Peng Sengmany (Tirapanyo)^{1*} Porramin Narata²
Ratchanon Somboonchai³ Phanit Nakayan⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิหลังแนวคิด แนวปฏิบัติการสร้างเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) แสวงหาแนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การสร้างวัดผาลาดได้ปรากฏในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกของล้านนา มีหลักฐานการจารึกและเล่าสืบต่อกันมาของชาวลัวะ ถึงความสำคัญของพื้นที่บริเวณวัดผาลาด ทั้งในรูปแบบของประเพณี วัฒนธรรม กลุ่มชนพื้นถิ่น และได้สืบทอดความรู้ความเชื่อนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

2. ประโยชน์ใช้สอยในพื้นที่ แบ่งเป็น โซนที่ 1 คือ เสนาสนะส่วนที่ต้อนรับแขก ญาติโยม ผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนา และทำกิจกรรมต่าง ๆ โซนที่ 2 คือ โบราณสถานที่เป็นเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สงบและเรียบง่าย เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ที่ประกอบพิธีกรรมเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา และโซนที่ 3 คือการใช้สถานที่โดยรอบของวัดเพื่อสาธารณประโยชน์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่า แมลง พันธุ์พืช รวมถึงศิลปะและวัฒนธรรม

3. แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะของวัดผาลาด ประกอบด้วย ด้านพิธีกรรมทางด้านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การศึกษาทางโบราณคดีทางศาสนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในส่วนแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ด้านการอนุรักษ์ดิน ด้านการอนุรักษ์น้ำ ด้านการอนุรักษ์ป่า และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการดูแลรักษาพื้นที่ภายในเขตของวัดผาลาดให้มีความสะอาดตา สง่างาม สงบเงียบ และเรียบง่าย

คำสำคัญ: การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน, แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะ, วัดผาลาด

Abstract

The objectives of this research were to: 1) study the background of the concept Guidelines for creating a venue and environmental conservation of Phalad temple, Suthep subdistrict, Mueang district, Chiang Mai province 2) study the utilization of the facilities and environmental conservation in Buddhism of Phalad temple, Suthep subdistrict, Mueang district, Chiang Mai province 3) find ways to sustainably maintain

^{1,2,3,4} คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

^{1,2,3,4} Faculty of Agricultural Production, Maejo University

* Corresponding Author E-mail: seangmany2533@gmail.com

and preserve the environment of Phalad temple, Suthep subdistrict, Mueang district, Chiang Mai province. This research used qualitative research.

The results of this research found that:

1. The construction of Phalad temple appeared in the Phra Chao Liap Lok of Lanna scriptures. There is evidence of the memories and stories passed down from generation to generation by the Lua people. About the importance of the area around Phalad temple both in the form of traditions, culture, local ethnic groups and has passed on that knowledge and belief to the present.

2. Usability in the area is divided into Zone 1, which is the area that welcomes guests, kith and kin, and those interested in Buddhism and do various activities. Zone 2 is the historical site that is the Sangha was area. It is a calm and simple place. It is the residence of monks and novices who perform specific ceremonies in Buddhism, and the third zone is the use of the surrounding area of the temple for public benefit. and is a source of learning about natural resources, wildlife, insects, plant species, as well as art and culture.

3. Guidelines for maintaining the facilities of Phalad temple consist of rituals. Historical learning resources Religious archaeological studies cultural tourism as guidelines for environmental conservation, they include soil conservation. Water conservation Forest conservation and environmental management Managing and maintaining the area within the area of Phalad temple to be clean, elegant, quiet and simple.

Keywords: Environment conservation, Guidelines in sustainable lodging martinet, Phalad temple

บทนำ

สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญในการดำรงชีพและวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งยังเป็นสิ่งเกื้อกูลต่อสรรพชีวิตอีกมากมายให้ได้อิงอาศัย ดอยสุเทพเป็นเทือกเขาที่ตั้งอยู่ในเมืองเชียงใหม่ และเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญให้แก่ชีวิตของคนและสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ด้าน ซึ่งในปี พ.ศ. 2524 ดอยสุเทพได้ขึ้นทะเบียนเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 24 อันเป็นรูปแบบหลักของพื้นที่อนุรักษ์ระบบนิเวศให้ยั่งยืน และเพื่อหลีกเลี่ยงการทำลายสภาพแวดล้อมหรือยึดครองพื้นที่อันเป็นเขตป่าสงวน เพื่อให้คนในท้องถิ่นหรือที่อื่น ๆ ได้ใช้ประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อไป (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540)

บริบทของวัดผาลาด (สภิกาคามี) ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหนึ่งในจำนวนวัดที่พระเจ้ากือนา พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์เม็งรายนครเชียงใหม่ ทรงสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 1927-1915 โดยที่วัดผาลาดตั้งอยู่บนเส้นทางเชิงดอยสุเทพ เพื่อการเดินขึ้นไปแสวงบุญยังวัดพระธาตุดอยสุเทพมาตั้งแต่อดีต เป็นจุดพักระหว่างทางที่มีหน้าผาลาดชันเป็นแนว มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและน้ำตกไหลรินตลอดทั้งปี และยังมีการสร้างเสนาสนะ เช่น บ่อน้ำ วิหาร เจดีย์ รวมถึงสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ตามรูปแบบของวัดในยุคสมัยนั้น เส้นทางเดินบนดอยสุเทพแห่งนี้จึงมีความสำคัญต่อจิตวิญญาณของชาวล้านนา (เชียงใหม่) เรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน (เกรียงไกร เกิดศิริ และ อิศรชัย บุรณะอรจรณ์, 2555)

การสร้างเสนาสนะของวัดต่าง ๆ ก็เพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางจิตวิญญาณ การเผยแพร่สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ หรือใช้เพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งในยุคปัจจุบัน การสร้างเสนาสนะจะเป็นการสร้างเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มบุคคลหรือองค์กร หรือการสร้างเพื่อผลประโยชน์ในด้านอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา (พระวิวัฒนพงษ์ ฐานิสสรโร (เปงใจ), 2560) การสร้างเสนาสนะในลักษณะดังกล่าวจึงเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสังคมและความมั่นคงทางอาหาร ยารักษาโรค ขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค สัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ ฯลฯ เป็นต้น (วัชระ ชมภู่อ้อ, 2555)

ปัจจุบัน วัดผาลาด ได้มีการบูรณะ ซ่อมแซม และสร้างเสนาสนะสถานเพิ่มเติมขึ้นโดยวางแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ซึ่งเป้าหมายของการสร้างวัดผาลาดในยุคปัจจุบัน คือ 1) ต้องการให้วัดมีความสะอาดตา 2) ต้องการให้วัดนั้นเป็นวัดที่สง่างามท่ามกลางโบราณสถานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยที่ไม่มีความขัดแย้งกันในส่วนโครงสร้าง 3) เสนาสนะดังกล่าวต้องมีความสงบ หรือส่งเสริมให้เกิดความสงบ และ 4) สร้างโดยความเรียบง่ายในตัวอาคาร (พระครูธีรสุตพจน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2565)

นอกจากเสนาสนะที่เป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ แล้ว ถาวรวัตถุและพื้นที่โดยรอบของวัดผาลาดยังต้องได้รับการดูแลรักษาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ด้วยหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งสอดคล้องต่อความต้องการอันเป็นแผนแม่แบบของพระครูธีรสุตพจน์ เจ้าอาวาส วัดผาลาด เชียงใหม่ คณะศรัทธาและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัดผาลาด โดยมองถึงมิติด้านการสร้างเสนาสนะที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและความเชื่อดั้งเดิมของสังคมในพื้นที่ ทั้งเป็นการหาแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรม ร่วมกับการบูรณาการองค์ความรู้ในการสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2560)

จากความสำคัญและปัญหาดังที่ได้อธิบายในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญในการสร้างเสนาสนะของวัดผาลาด อันเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นสถานที่สำคัญด้านพุทธศาสนาของชุมชนและกลุ่มคนจากหลากหลายพื้นที่ ทำให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันทางจิตวิญญาณ ซึ่งวัดผาลาดเป็นศูนย์รวมจิตใจที่จะสามารถสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์และสิ่งดีงามขึ้นในสังคมได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงภูมิหลังด้านแนวคิด แนวทางปฏิบัติในการสร้าง การทำนุบำรุงเสนาสนะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อแสวงหาแนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของวัดผาลาดอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังแนวคิด แนวปฏิบัติการสร้างเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อแสวงหาแนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary source) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary source) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสังเกตการณ์ (Observation)
2. สถานที่ดำเนินงานวิจัย คือ วัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คือ วัดผาลาด 101/1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้มีความรู้เฉพาะด้านภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์ และด้านสิ่งแวดล้อม มีผลงานทางวิชาการที่เป็นรูปธรรมในด้านนั้น ๆ และได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งสิ้น 9 รูป/คน ดังนี้
  - 3.1 เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ วัดผาลาด 2 รูป

- 3.2 พระเถระในจังหวัดเชียงใหม่ 2 รูป
- 3.3 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ล้านนา 1 คน
- 3.4 อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย 2 คน
- 3.5 ตัวแทนจากหน่วยงานและหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง 1 คน
- 3.6 ประชาชนชาวบ้าน 1 รูป/คน

ผลการวิจัย

1. ภูมิหลังแนวคิด แนวปฏิบัติการสร้างเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ในยุคนี้ยังไม่มีการสร้างวัดผาลาดอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม แต่มีหลักฐานการจารึกและเล่าสืบต่อกันมาถึงความสำคัญของพื้นที่บริเวณวัดผาลาด ซึ่งเป็นเรื่องราวและตำนานของชาวลัวะถูกบันทึกและถ่ายทอดสืบต่อกันมาทั้งในรูปแบบของประเพณี วัฒนธรรม กลุ่มชนพื้นถิ่น รวมถึงการเคารพบูชาภูตผีวิญญาณตามความเชื่อในป่าเขา

ความเป็นมาของการสร้างวัดผาลาด จากเรื่องเล่าของคนโบราณ โดยในสมัยที่สร้างถนนขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ วัดศรีโสดาซึ่งในตอนนั้นใช้เป็นสถานที่สำหรับรวมพล พบปะประชุม ที่อาศัยพักแรมของครูบาศรีวิชัยและผู้มาร่วมแรงในการสร้างถนน และจุดต่อมาก็คือวัดผาลาด ซึ่งก็เป็นสถานที่สำหรับการพักพิงในการสร้างถนนขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ ครูบาศรีวิชัยเชื่อว่าวัดผาลาดเป็นอรัญวาสี คือ เป็นที่อยู่ของพระที่อยู่ในป่าห่างจากชุมชน ทำหน้าที่วิปัสสนาธุระ มุ่งการปฏิบัติเป็นหลัก นิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า พระป่า (ศรีเลา เกษพรหม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 22 กันยายน 2566)

เมื่อ ปี พ.ศ. 2101 เชียงใหม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอยู่ 200 กว่าปี ทว่าวัดผาลาดยังคงได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างดีจากคหบดีชาวพม่าที่เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนามาเป็นระยะ โดยสันนิฐานจากโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ ณ ปัจจุบัน ซึ่งหากตระเวนตรวจสอบวัดต่าง ๆ ที่มีลักษณะสำคัญทางสถาปัตยกรรมแบบพม่า จะเห็นได้อย่างชัดเจนอย่างลักษณะของหน้าบัน เจดีย์ รูปทรง หลังคา หรือแม้กระทั่งศิลปะลวดลายที่ประกอบตกแต่ง เช่น พระธาตุดอยสุเทพ เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า (วัดผาลาด, 2554)

วัดผาลาดมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัดโดยการปลูกต้นไม้เสริมในหลายพื้นที่ของวัด และสงวนต้นไม้ที่สำคัญไว้โดยการไม่ตัดทำลาย นอกจากต้นไม้ต้นนั้นจะมีการหักโค่นตามธรรมชาติหรือถูกแมลงกัดกินดังเช่นแนวคิด หลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ประกอบด้วย 1) ใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด พิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลได้ผลเสียจากการใช้ทรัพยากร 2) ประหยัดของที่หายาก หากทรัพยากรใดที่หายากก็ควรเก็บรักษาหรือสงวนเอาไว้ไม่ให้สูญหาย และ 3) หาวิธีฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม (ศักดิ์ศรี สืบสิงห์ และคณะ, 2561)

2. การใช้ประโยชน์จากเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาของวัดผาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดผาลาดเป็นสถานที่สัปปายะและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ซึ่งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของวัดผาลาดยังมีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและการใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ทางสังคมเช่นเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้านประเพณีและศาสนา ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์ของเสนาสนะ โดยวัดผาลาด (สภิกาคามี) ได้แบ่งโซนการใช้ประโยชน์ของเสนาสนะไว้ 3 โซน ดังนี้ โซนที่ 1 เขตพุทธาวาส โซนที่ 2 เขตสังฆาวาส และโซนที่ 3 เขตโดยรอบที่ติดกับพื้นที่อุทยาน (พระครูธีรสุตพจน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2565)

โซนที่ 1 เป็นเสนาสนะส่วนที่ต้อนรับแขก ญาติโยม ผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนา และทำกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ

โซนที่ 2 เป็นโบราณสถานที่เป็นเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สงบและเรียบง่าย เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และที่ประกอบพิธีกรรมเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา

โซนที่ 3 เป็นการใช้สถานที่โดยรอบของวัดเพื่อสาธารณประโยชน์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ของพื้นที่จึงต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อย่างรัดกุมตาม 1) ลักษณะภูมิประเทศ และ 2) ลักษณะภูมิอากาศ (วิชัย เทียนน้อย, 2539)

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาของวัดศาลาลาดช่วงระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา โดยใช้หลักธรรมเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติ และเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิเช่น การทำแผนแม่บทการสร้างเสนาสนะกับสิ่งแวดล้อมของดอยสุเทพ การลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา การอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ และอื่น ๆ ในทางพระพุทธศาสนา โดยหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาของวัดศาลาลาด ได้แก่ สิ่งแวดล้อมกับประเพณีวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดการเกี่ยวกับต้นไม้ในวัด (พระครูธีรสุตพจน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2565)

3. แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ของวัดศาลาลาด ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การทำนุบำรุง หรือการรักษาสภาพของเสนาสนะของวัดศาลาลาด คือการดูแลรักษาสถานที่สำคัญทางศาสนาในยุคปัจจุบันมักจะละทิ้งคุณค่าดั้งเดิมหรือแก่นแท้ของวัตถุประสงคในการสร้างวัดหรือสถานที่สำคัญทางศาสนาอื่น ๆ ดังนั้น เสนาสนะของวัดศาลาลาด จึงแบ่งเป็นกลุ่มเสนาสนะที่เป็น 1) โบราณสถาน (ของดั้งเดิม) เป็นงานสถาปัตยกรรมและเสนาสนะที่อยู่ในวัด อันได้แก่ องค์พระธาตุ พระวิหาร หอวิปัสสนา บ่อน้ำ เป็นต้น 2) เสนาสนะหรือสิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคหลังภายในวัดศาลาลาด เช่น ศาลา กุฏิ เป็นต้น จะมีหลักการสร้าง แนวคิด วัสดุ ความกลมกลืนในพื้นที่เป็นความสำคัญถึงการสร้างขึ้นมาให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย และก่อนที่จะสร้างเสนาสนะใหม่ขึ้นมา ทางวัดศาลาลาดยังมีการประชุมแผนงาน การมองเห็นทิศทางและความเป็นไปได้ของการสร้างเสนาสนะว่าจะมีคุณค่า ดีหรือเสีย และให้ประโยชน์กับศาสนา พระภิกษุสามเณร คณะศรัทธา ผู้คนทั่วไป สภาพพื้นที่ และองค์กรต่าง ๆ อย่างไรบ้างให้เหมาะสม โดยเสนาสนะที่สร้างขึ้นใหม่ต้องสวยงาม ไม่บดบัง หรือแข่งขันกับเสนาสนะที่เป็นโบราณสถานเดิม รวมถึงภูมิทัศน์ต้องส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ ภายใต้แนวทางและวัตถุประสงค์ของวัด “สะอาดตา สง่างาม สงบเรียบง่าย และเรียบง่าย” (พระครูธีรสุตพจน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2565)

การทำนุบำรุงหรือการรักษาสภาพของเสนาสนะของวัดศาลาลาดปัจจุบัน ถือว่าวัดศาลาลาดมีการบูรณปฏิสังขรณ์มากขึ้น และเป็นวัดที่ร่มรื่นเหมาะกับพื้นที่ป่าทั้งเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งหลักการสร้างของวัดศาลาลาดก็ได้เกิดประโยชน์ 2 อย่าง คือประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ เชิงท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณคดี และเชิงประโยชน์ใช้สอย ซึ่งถือว่าประโยชน์ในส่วนนี้ยังควรต้องเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงของสถาปัตยกรรม การสร้างที่พอกอาศัยของพระสงฆ์ มีห้องน้ำที่เอื้อต่อผู้ที่มาวัดหรือมาปฏิบัติธรรม เพราะเหตุของความหมายที่ว่า โบราณสถานมี 2 ประเภท คือ โบราณสถานที่ยาวแล้ว คือถาวรวัตถุที่รกร้าง กับโบราณสถานที่มีชีวิต คือต้องมีการพัฒนา อย่างเช่นวัดพระธาตุดอยสุเทพคือโบราณสถานที่มีชีวิต ต้องมีการพัฒนา เสริม เติม ปรับปรุง ตามยุคสมัย

แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะของวัดศาลาลาดสอดคล้องต่อแนวคิดและแผนการอนุรักษ์ด้านเสนาสนะหรือโบราณสถาน ตามมาตรฐานสาขาภิบาลภายในวัดแนวทางการบริหารจัดการเสนาสนะ โดยเป็นการจัดที่อยู่อาศัยให้พอเหมาะพอดีกับตามความต้องการของร่างกาย ทางจิตใจ มีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

และมีความปลอดภัยจากโรคติดต่อ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และคงไว้ ซึ่งเสนาสนะทางพระพุทธศาสนาได้ การทำนุบำรุงเสนาสนะของวัดผาลาดจึงมีแนวทางที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทการสร้างอาคารสถานที่ เพื่อการเผยแผ่ ทำนุบำรุง และอนุรักษ์พุทธศาสนา (พระมหาอัครวัฒน์ กิตติญาโณ (เหมือนพันธุ์), 2561) แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะของวัดผาลาด ประกอบด้วย ด้านพิธีกรรมทางศาสนา ด้านแหล่งเรียนรู้ทาง ประวัติศาสตร์ ด้านการศึกษาทางโบราณคดีทางศาสนา ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวทางด้านการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ด้านการอนุรักษ์ดิน ด้านการอนุรักษ์น้ำ ด้านการอนุรักษ์ป่า และด้านการ จัดการสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

การทำนุบำรุงเสนาสนะ ทางวัดผาลาดได้มีการทำนุบำรุงเสนาสนะร่วมกับการดูแลรักษาสิ่งที่เป็นตัว อาคาร สถานที่ ข้าวของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยการทำนุบำรุง เสนาสนะจะใช้หลักการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ สามเณร ผู้ดูแลวัด ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดในทางศาสนพิธี และผู้ที่ผ่านเข้ามาในฐานะนักท่องเที่ยว นักเรียนผู้ศึกษาธรรมมะ ศึกษาประวัติศาสตร์ ศึกษาโบราณคดี ศึกษา ระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งหลักการนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ สุขชี คำนวนศิลป์ (2550) เรื่องการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุทยานแห่งชาติได้รณรงค์ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ที่ได้วิเคราะห์ถึงแนวคิดการมีส่วนร่วม ไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือกระบวนการดำเนินงานร่วมมือกันวางแผนและการปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาโดยร่วมมือกันให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่ต้องการหรือจุดประสงค์ ในที่นี้คือการ มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงเสนาสนะของวัดผาลาด

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของวัดผาลาด จะพบว่ามีการอนุรักษ์ ทำนุบำรุง ดูแลรักษา เสนาสนะ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในวัดผาลาด ตามหลักการด้านการอนุรักษ์ ป่าตามหลักกฎธรรมชาติ 5 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระครูพิพิธจารุธรรม (2558) เรื่องแนวทาง การอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท: กรณีมูลนิธิกมิ่งเมืองน่าน ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ได้แก่ 1) อุทยาน โดยวัดผาลาดได้มีการสร้างฝายน้ำไว้สำหรับการอุปโภคและรักษาความชุ่มชื้นทาง ระบบนิเวศ 2) พืชนิยาม โดยวัดผาลาดได้มีการขยายพันธุ์พืชของป่าไม้ และมีการปลูกพื้นที่เหมาะกับพื้นที่ตาม หลักภูมิประเทศ 3) จิตนิยาม โดยวัดผาลาดได้มีการสร้างวัดให้เป็นสถานที่อันสัปปายะเหมาะแก่การปฏิบัติ ธรรม 4) กรรมนิยาม โดยวัดผาลาดได้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง และ 5) ธรรมนิยาม โดย วัดผาลาดมีหลักการที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์และการบูรณาการเชิงความรู้ร่วมกับโลก

การจัดการดูแลรักษาพื้นที่ให้มีความสะอาดตา สง่างาม สงบเงียบ และเรียบง่าย ถือเป็นหลักแนวคิดที่ ทางวัดผาลาดได้ขับเคลื่อนภารกิจการทำงานในการบูรณะวัด กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมที่สร้างสรรค์อื่น ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวิเคราะห์การบูรณาการการสร้างวัดผาลาดของ เกรียงไกร เกิดศิริ และ อิสระชัย บูรณะอรุณ (2555) เรื่องสถาปัตยกรรมหอนพระเจ้าน้ำตกผาลาด วัดผาลาด (สภิกาคามี) เชียงตอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ในวารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้วิเคราะห์ไว้ ถึงหัวใจหลักของการสร้างวัดผาลาดในปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับแนวคิดที่ว่า 1) สะอาด คือความสะอาดตา โดยมอง จากขยะ กิ่งไม้ ความสวยงามตาของสิ่งต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวอยู่ในบริบทของวัดผาลาด 2) สง่า คือการมองเห็น ความสง่างามที่พอเหมาะพอดีเหมาะสมกับบริบทของวัดผาลาดฯ ไม่ดูรุงรัง ไม่ลุ่มลุ่มหรือมากจนเกินไป 3) สงบ คือความโล่งโปร่ง ไม่ยัดเยียดเบียดเสียด ไม่เบียดบัง เป็นระเบียบเรียบร้อย และ 4) เรียบง่าย คือมองแล้ว โปร่งตาตามสภาพของบริบทโดยไม่ขัดตา

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

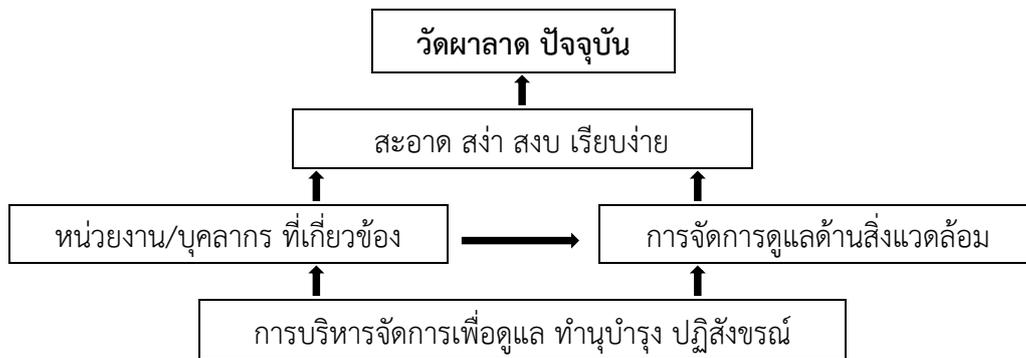
หลักการจัดการดูแลพื้นที่ของวัดผาลาด โดยถือว่ามีทิศทางที่ชัดเจน และมีทั้งบุคลากรรวมถึงองค์การหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ โดยทางวัดผาลาดมีแนวทางและวัตถุประสงค์ในการจัดการดูแลรักษาพื้นที่ภายในเขตของวัดผาลาด ได้แก่

1. สะอาดตา คือ พระสงฆ์ดูแลซ่อมแซมและทำความสะอาดเสนาสนะ และเครื่องใช้ภายในเสนาสนะ จัดเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดตา ตามหลักพระวินัย ทั้งก่อนใช้สอย ระหว่างการใช้สอย และหลังใช้สอย ดูแลแล้วสะอาดตา

2. สง่างาม คือ วัดต้องสง่างามท่ามกลางโบราณสถานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีความขัดแย้งกันในเชิงของโครงสร้าง

3. สงบเงียบ คือ วัดมีเสนาสนะที่ดูแลแล้วสงบเงียบ ซึ่งจะให้อารมณ์และความรู้สึกที่สอดคล้องกับความสะอาด ความงามสง่า และความเรียบง่ายตามแบบภูมิปัญญา

4. เรียบง่าย คือ ตัวอาคารหรือเสนาสนะมีความเรียบง่ายของประติมากรรม วัสดุอุปกรณ์ที่ประดับตกแต่งภายในตัวอาคารเป็นธรรมชาติ และไม่มีลวดลายมากเกินไป แสงไฟไม่สว่างจ้า จนไม่รบกวนความสงบของตัวอาคาร ทั้งสงบกายที่นำสู่ความสงบทางตา หู และสุดท้ายก็สงบใจ

รูปภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การสร้างวัดผาลาดปรากฏในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกของล้านนา มีหลักฐานการจารึกและเล่าสืบต่อกันมาถึงความสำคัญของพื้นที่บริเวณวัดผาลาด ซึ่งเรื่องราวและตำนานของชาวลัวะถูกบันทึกและถ่ายทอดสืบต่อกันมาทั้งในรูปแบบของประเพณี วัฒนธรรม กลุ่มชนพื้นถิ่น รวมถึงการเคารพบูชาภูตผีวิญญาณตามความเชื่อในป่าเขา แนวคิด ความเชื่อ

การใช้ประโยชน์จากเสนาสนะ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนา โชนที่ 1 เป็นเสนาสนะส่วนที่ต้อนรับแขก ญาติโยม ผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนา และทำกิจกรรมต่าง ๆ โชนที่ 2 เป็นโบราณสถานที่เป็นเขตสังฆาวาส ซึ่งเป็นสถานที่สงบและเรียบง่าย เป็นที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และที่ประกอบพิธีกรรมเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และโชนที่ 3 เป็นการใช้สถานที่โดยรอบของวัดเพื่อสาธารณประโยชน์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่า แมลง พันธุ์พืช รวมถึงศิลปะและวัฒนธรรม

การทำนุบำรุงหรือการรักษาสภาพของเสนาสนะของวัดผาลาด คือการดูแลรักษาสถานที่สำคัญทางศาสนา การอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรม แนวคิดความเชื่อ ความผสมผสานและกลมกลืน ความสอดคล้องกับบริบทการใช้งานรวมถึงสถานที่ แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คือการรักษาคุณค่าของเสนาสนะที่มีอยู่เดิม และการบูรณะเสนาสนะให้เป็นไปตามประวัติศาสตร์ของการสร้าง

วัดผาลาด ได้แก่ แนวทางในการทำนุบำรุงเสนาสนะของวัดผาลาด ประกอบด้วย ด้านพิธีกรรมทางด้านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การศึกษาทางโบราณคดีทางศาสนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ มีการนำแบบแผนการดูแลรักษาและอนุรักษ์ทั้งด้านวัตถุสถานที่สำคัญทางศาสนา พุทธ และการอนุรักษ์รักษาสภาพแวดล้อมซึ่งคือ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย มาปรับใช้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยทางวัดผาลาดได้มีการอนุรักษ์รักษา เก็บของเก่าโบราณ คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และขนบความเชื่อร่วมกับชุมชน และขนานควบคู่ไปกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ ซึ่งทำให้หลักการอนุรักษ์และรักษาของวัดผาลาดเกิดเป็นคุณค่าควรแก่การศึกษาหลักการ วิธีการ ความคิด เพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดใช้กับการทำนุบำรุง รักษา ต่อเติม หรือสร้างใหม่กับวัดหรือสถานที่สำคัญอื่น ๆ ได้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การทำวิจัยครั้งต่อไปภายในวัดผาลาด ควรมีการจัดการด้านขยะอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน มีสถานที่ที่เหมาะสม และมีกระบวนการสำหรับการจัดการกับขยะประเภทต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมร่วมกับหน่วยงานที่สนใจหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

2.2 การจัดรูปแบบของการปฏิบัติธรรมเป็นขั้นตอนหรือระเบียบให้เหมาะสมกับสถานที่ คือการสร้างระบบของวิธีการปฏิบัติธรรมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านสภาพจิตใจและสภาพร่างกายของผู้ที่มีความต้องการมาบวช มาปฏิบัติธรรม หรือเข้ามาเยี่ยมขมุวัดในกรณีอื่น ในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.3 การทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีความเห็นถึงคุณค่าด้านการประยุกต์หลักทางวิทยาศาสตร์ร่วมกับสภาพพื้นที่ของวัดผาลาด โดยการสร้างนวัตกรรมการผลิตไฟฟ้าจากโซลาร์เซลล์ เพื่อใช้ผลิตไฟฟ้าใช้ภายในวัดด้วยแสงอาทิตย์ และด้วยการสร้างเขื่อนขนาดเล็กบริเวณธารน้ำตกเพื่อปั่นไฟฟ้าใช้ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

เกรียงไกร เกิดศิริ และอิสริชัย บูรณะอรุณจัน. (2554). สถาปัตยกรรมหอพระเจ้าน้ำตกผาลาด วัดผาลาด สภากาชาดเชียงใหม่ เชียงใหม่. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*, 26, 301-320. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/48679>

พระครูพิพิธธรรม. (2558). แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท: กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 3(2), 30-44. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/76571>

พระมหาอัศววัฒน์ กิตติญาโณ (เหมือนพันธุ์). (2561). การบริหารจัดการเสนาสนะตามมาตรฐาน สุขาภิบาลภายในวัด อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิวัฒน์พงษ์ ฐานิสฺสโร (เปงใจ). (2560). แนวคิดด้านคุณค่าของเสนาสนะตามหลักพุทธจริยศาสตร์ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัชระ ชมภู่อ. (2555). การจัดการความรู้ เรื่องการฟื้นฟูป่าตามแนวพระราชดำริของชุมชนบ้านวังธารเทศบาลตำบลลงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- วัดผาลาด. (2554). *วัดผาลาด (สภิกทาคามี)*. วัดผาลาด.
- วิชัย เทียนน้อย. (2539). *มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม*. โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- ศักดิ์ศรี สืบสิงห์, นิธินาถ อุดมสันต์, และสุกิมล บุญพอก. (2561). การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้
กรณีศึกษา: ป่าดงห้วยบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กระบวนการทางสิ่งแวดล้อม
ศึกษา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 12(29), 77-86. [https://so03.tci-
thaijo.org/index.php/trujournal/article/view/145163](https://so03.tci-thaijo.org/index.php/trujournal/article/view/145163)
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2540). *ประมวลความรู้เรื่องอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย*.
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ). [https://tdri.or.th/wp-content/uploads/
2013/04/N54.pdf](https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/04/N54.pdf)
- สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). *ศาสตร์ของพระราชชา: ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. โครงการเฉลิมพระ
เกียรติ ของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ รวบรวมกฎหมายที่สนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สภานิติบัญญัติแห่งชาติ.
- สุขชี คำนวนศิลป์. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุทยานแห่งชาติได้ร่มเย็น
อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]*. มหาวิทยาลัย
ราชภัฏภูเก็ต.